

MSZMP Központi Bizottsága
Agit. Prop. Osztály
35. számú példány

Nézetek a hazafiságról, a magyarságról és az internacionalizmusról*

Készítette:

dr. Hunyady György–Hann Endre–Lázár Guy–Pörzse Katalin
Magyar Rádió és Televízió Tömegkommunikációs Kutatóközpont,
Budapest, 1974.

Zárt kiadvány!

A benne foglaltak semmilyen formában nem tehetők közzé az MSZMP KB
Agit. Prop. Osztálya előzetes engedélye nélkül!

Bevezetés

Kutatásunkat a *szocialista hazafiság témakörében* folytattuk. A témakört még nem vizsgálta rendszeresen a hazai empirikus társadalomkutatás. A gazdag kutatási lehetőségek közül feladatunk az volt, hogy a szocialista hazafisággal kapcsolatos *véleményeket* derítsük fel. Mivel az ezzel közvetlenül és közvetve kapcsolatban álló vélemények köre igen tág, kimetszettünk *öt tematikus egységet*, és ezeket kíséreltük meg oly mélységig tanulmányozni, amennyire ezt egy közvéleménykutatás keretei megengedik. Talán előljáróban mégsem felesleges arra utalni, hogy az érintett ideológiai jelenség és azok az egész véleményrendszerek, amelyek az egyének tudatában körülölelik s fenntartják, megnyugtató módon csak szociológiai és szociálpszichológiai kutatások sorozatával közelíthetők meg.

Az általunk tárgyalt öt téma a következő:

* Részlet. Forrás: Open Society Archive (OSA) HU-420-2-1, 13. doboz.

1. a hazafiságra, mint a hazához való viszonyra vonatkozó gondolatok, követelmények és értékelések;
2. a magyar nemzethez tartozás kritériumai a kérdezettek szerint, az ország, a nép jellemzői és értékelése;
3. a magyar nemzet történetéhez való viszony, történetünk jellemzői és a kérdezett által elfogadott tanulságok;
4. ismeretek és elvek a szocialista országok egymás közötti kapcsolataira, a tőkés országokban élő munkásokkal és a függetlenségükért küzdő népekkel való szolidaritásra vonatkozóan;
5. nemzeti és nemzetközi ünnepeink ismerete és megünneplésük megítélése.

Az öt témakörre vonatkozó adatainkat úgy kíséreltük meg feldolgozni, hogy a rokon- és távolabb eső kérdésekre adott válaszokat mint egy többékevésbé kimunkált véleményrendszer megnyilvánulásaként kezelhessük. Ezt a célt szolgálta a válaszok egész sorozatát magukba sűrítő indexek alkalmazása. E mutatószámok a maguk számszerűségében elvontak, de lehetővé teszik átfogóbb összefüggések kimutatását a kérdezettek különböző nézetei között.

A felhasznált skálák és mutatók működése módszertani szempontból még további elemzésre vár, hiszen ezek ennek a vizsgálatnak a céljaira készített, nagyobb mintán még nem próbált eszközök.

A Tömegkommunikációs Kutatóközpont ezen vizsgálatát 1973 augusztus-szeptemberében bonyolítottuk le országos reprezentatív mintán.

Igyekeztünk társadalmilag differenciált képet kapni arról, hogy az egyes véleményeket, álláspontokat mely társadalmi rétegek képviselik. Így a válaszok elemzésében rendszeresen felhasználtuk az 564 fős minta rétegbontásait:

1) életkor; 2) lakóhely; 3) iskolai végzettség; 4) foglalkozás; 5) párttag-ság; 6) hírfogyasztás és 7) politikai érdeklődés szerint. (A minta összetételét a Függelék tartalmazza.)

Az egyes rétegeket képviselő csoportok kis elemszáma csak markáns eltérések esetén jogosít fel bennünket általános következtetésekre.

I. Nézetek a hazafiságról és a hazaszeretetről

1. A hazafiság fogalmának értelmezése

Mindenekelőtt vegyük szemügyre, milyen képzeteket hordoz, mit idéz fel a lakosság gondolkodásában a *hazafiság fogalma*.

A témakört bevezető rövid kérdésünk így hangzott: „*Mit jelent Ön szerint az a szó, hogy hazafiság?*”

A válaszokat mindenekelőtt aszerint csoportosítottuk, hogy elsősorban *aktív vagy passzív mozzanatok* tartalmazzak-e. A válaszolóknak elég nagy hányada, 37%-a értelmezte a hazafiságot kizárólag passzív, elsősorban érzelmi megnyilvánulásként, míg 26% csak aktív elemeket említett. 22% aktív és passzív tényezőket is megemlített válaszában. Végül a fennmaradó 15% egyáltalán nem tudott jelentést adni a fogalomnak.

A hazafiságot *cselekvő módon értelmező* válaszokat (összesen 48%) további három kategóriába soroltuk:

- idekerültek azok a válaszok, amelyek a *munkát*, az ország, a szocializmus építését jelölték meg, mint a hazafiság legfőbb megnyilvánulását. Ilyen szempontokat összes válaszdóink 23%-a említett.

- a válaszolók egy másik csoportja honvédelmi elemeket hangsúlyozott. A hazáért vívott küzdelem, a haza védelme a válaszok 22%-ában szerepelt.

- végül kérdezetteink egy kis része a *társadalmi-politikai aktivitás* egyes jegyeit (társadalmi munka, közéleti szereplés, vélemény-nyilvánítás) említette a hazafiság döntő kritériumaként. Ebbe a kategóriába a válaszoknak csupán 3%-a került.

A *passzív-hazafiság-fogalomról* tanúskodó válaszokból négy csoportot képeztünk:

- a válaszolók egyharmada (34%-a) a hazafiságot pozitív érzelmenek tekinti: részben a *hazaszeretettel* azonosítja, részben úgy véli, hogy a néphez, a közösséghez való tartozást vagy együttérzést jelenti;

- a válaszolók 19%-a a hazafiságot közvetve, a fonákjáról jellemezte: hazafi az, aki hűséges, *nem* disszidál, *nem* kémkedik, aki *nem* szegi meg a törvényeket;

- kérdezetteink 5%-a úgy értelmezte a hazafiságot, mint *passzív* azonosulást; a hazafiság politikai hűséget, a szocialista rendszerrel, a párttal, a kormánnyal való egyetértést jelent;

- végül passzív szemléletűnek tekintettük azokat a válaszokat is, amelyek a legkisebb közösség, a *család felé fordulást* jelezték. A válaszdóknak mindössze 1%-a vélte úgy, hogy a hazafiság a rendezett családi életben, a család szeretetében nyilvánulhat meg.

Később feltettünk még egy hasonló kérdést, más megfogalmazásban: „*Mi a véleménye: napjainkban hogyan juttathatja valaki kifejezésre hazája iránti szeretetét?*” Nyilvánvaló, hogy a „napjainkban” szó fokozottabban irányította kérdezetteink figyelmét a jelenre, de az elemzésnél azt sem szabad szem elől téveszteni, hogy a kérdés megfogalmazása egyébként is aktívabb szemléletű válaszokat provokál. Valóban megállapítható, hogy az előző kérdéshez viszonyítva itt *több mint kétszeresre, 56%-ra nőtt a csak aktív mozza-*

natot említők aránya. Mivel mindkét kérdésre kapott válaszokat azonos dimenziókban dolgoztuk fel, a megoszlások könnyen egybevetethetők táblázatos formában is:

1-2. tábla:

	„Mit jelent a hazafiság?”	„Hogyan juttatható kifejezésre a hazaszeretet?”
munka; az ország, a szocializmus építése	23	59
honvédő hazafiság; harc, védelem	22	4
társadalmi-politikai aktivitás, közélet	3	14
nem említett aktív mozzanatok	37	14
nem tudott válaszolni	15	9
	100% (N=515)	100% (N=530)
hazaszeretet, idetartozás érzése	34	9
törvénytisztelet, hűség (nem disszidál stb.)	19	16
politikai hűség, egyetértés	5	9
családi élet, család szeretete	1	1
nem említett passzív mozzanatok	26	56
nem tudott válaszolni	15	9
	100% (N=515)	100% (N=530)

Az aktív mozzanatok említett előtérbe kerülésén kívül figyelmet érdemel még a harc, a küzdelem említésének csökkenése, valamint a munkával kifejezett hazafiság nagyobb hangsúlya akkor, amikor válaszadóink kifejezetten a jelenről beszéltek. A viszonylagos növekedés ellenére is feltűnően csekélynek mondható viszont azok aránya, akik a közéleti tevékenység, a társadalmi-politikai aktivitás fontosságát emelték ki (14%). Ez az arány különösen alacsony az alacsonyabb iskolázottságú rétegeknél, valamint a 18-20 évesek és az 50 évnél idősebbek csoportjában.

Eltérés mutatkozott tehát az általában vett és a mai hazafiság jellemzésében. Konkrétan a múlt és a jelen problémáját is felvetettük interjúnk során. Kérdésünk így szólt: *„Véleménye szerint mást jelent-e ma a hazafiság, mint régen, vagy ma is ugyanazt jelenti?”*

A válaszadók 32%-a szerint a mai hazafiság-fogalom mást jelent, mint a múltban, 51%-uk pedig nem lát ilyen különbséget. Érdekes az adatokat az iskolai végzettség szerint bontva szemügyre venni:

3. tábla

	ált. iskola 1-7 oszt. %	ált. iskola 8 osztály %	közép- isk. %	egyetem, főiskola %	összesen: %
ma mást jelent	25	29	44	67	32
ma is ugyanazt jelenti	45	62	47	27	51
nem tudja	30	9	9	6	17
	100% (N=229)	100% (N=202)	100% (N=82)	100% (N=33)	100% (N=546)

Azok száma tehát, akik a mai hazafiságot *másnak ítélik meg*, mint a régít, az *iskolai végzettséggel egyenes arányban nő*. Említést érdemel még, hogy az iskolai végzettségtől függetlenül a *nők kisebb arányban* vélekednek így, mint a férfiak.

Világos összefüggést mutat a szóbanforgó állásfoglalás a politikai érdeklődés mértékével is. Azok, akik magukat a *politika iránt érdeklődőnek mondották, nagyobb arányban tettek különbséget* a ma és a tegnapi hazafisága között, mint a politikával szemben közömbös, érdektelen válaszadók:

4. tábla

a politika iránt					
	1 egyáltalán nem érdeklődő	2	3	4	5 nagyon érdeklődő
ma mást jelent	15	23	36	49	49
ugyanazt jelenti	51	60	56	37	43
nem tudja	34	17	8	14	8
	100% (N=134)	100% (N=83)	100% (N=183)	100% (N=78)	100% (N=66)

A pusztán különbségtevésen túl azonban az sem közömbös, hogy *miben* látják az emberek a kétféle hazafiság *eltérő* sajátosságait. Erre a kérdésre is választ kértünk tehát azoktól, akik előzőleg különbséget tettek. A 174 vá-

laszadó igen sokféle szempontot említett, abban azonban túlnyomó többségük megegyezett, hogy *a mai hazafiságot ítélték meg kedvezőbben.*

A válaszoknak kb. egyötöde szerint *a mai* hazafiság tágabb értelmű, mint a régi volt. Ezek valamilyen formában az *internacionalista vonásokat* emelték ki, mint például egy 37 éves könyvkötő, aki szerint:

„... régen, aki magyarnak tartotta magát, lenézte a nemzetiségeket, felsőbbrendű lényeknek tartották magukat.” Egy másik idesorolható válasz: „Mikor én iskolába jártam, az volt, hogy ellenségeink a csehek, meg a környező népek; most ellenkezőleg, a KGST-ben együtt dolgozunk egymás javára.” (45 éves tisztviselő).

A válaszolók másik ötödrésze a régi osztálykülönbségekről, elnyomásról beszélt, arról, hogy a hazafiság *a múltban csak az uralkodó osztály érdekeit szolgálta:*

„Mostan sokkal jobban lehet szeretni, pártolni a hazát, mint régen. Most megérdemli a haza, hogy szeressék. Régen nyomor volt az egész élet, csak éhbért adott a haza.” – mondta egy 64 éves kazánfűtő. Egy 37 éves géplakatos szerint: „Régen a báró Grassalkovics volt a jó hazafi, és én lettem volna rossz, de ma mindenki, aki tesz az ország érdekeiért, az jó hazafi.”

A válaszadóknak több mint egy tizede szerint a régi hazafiság csak *felszínes, álhazafiság* volt:

„Annyiból, hogy nem egy olyan pózos kardcsörgetés, most a munkát jelenti, a mindennapi munkát” (58 éves tsz-tag). „Ami azelőtt volt, az kifelé élést jelentett, álhazafiság volt, és a mai azt jelenti, hogy itt élek, ezért az országért teszek valamit, dolgozok érte.” (38 éves nő, htb.)

A 174 válaszadóból tizenheten *ma több negatívumot* látnak:

„Régen nagyobbat jelentett. Jobban szerették a hazát, nem mentek annyian ki, nem disszidáltak annyian” – mondta egy 65 éves htb. Hasonlóan vélekedik egy 48 éves szakmunkás: „Most könnyebben veszik az emberek... Ha valami jobbat lát külföldön, inkább ottmarad. Régen ez nem volt, visszajöttek.”

Az idézett válaszok színessége, változatossága azonban nem feledtetheti azt a tényt, hogy adataink szerint a *lakosság többsége egyenlőségjelet tesz a mai és a múltbeli hazafiság-fogalom közé*, és csak nagyon kevesen beszélnek arról a kettősségről, amit leegyszerűsítve a nacionalizmus-internacionalizmus ellentétének nevezhetnénk. Az az adat is fontos tanulsággal szolgálhat, hogy amikor a hazafiság fogalmának meghatározását vártuk kérdezetteinktől, 15%-uk egyáltalán nem tudott válaszolni.